

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Юридичний факультет

Кафедра історії та теорії держави і права

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Перший проректор

Іщенко Н. М.

“ ” 2020 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Спеціальність 081 Право

Розробник

Завідувач кафедри ПДП

Завідувач кафедри спеціальності 081 Право

Гарант освітньої програми

Декан юридичного факультету

Директор ННПО

Начальник НМВ

Лісна І. С.

Лісна І. С.

Блага А. Б.

Блага А. Б.

Січко Д. С.

Норд Г. Л.

Шкірчак С. І.

Миколаїв – 2020 рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показника	Характеристика дисципліни	
Найменування дисципліни	Історія держави і права зарубіжних країн	
Галузь знань	08 Право	
Спеціальність	081 Право	
Спеціалізація (якщо є)	-	
Освітня програма	Право	
Рівень вищої освіти	Перший (бакалаврський)	
Статус дисципліни	Нормативна	
Курс навчання	I	
Навчальний рік	2020-2021	
Номер(и) семестрів (триместрів):	Денна форма	Заочна форма
	I	I-II
Загальна кількість кредитів ЄКТС/годин	5 кредитів / 150 годин	
Структура курсу: – лекції – семінарські заняття (практичні, лабораторні, півгрупові) – годин самостійної роботи студентів	Денна форма	Заочна форма
	45 год. лекцій 30 год. семінарських занять 75 год. самостійної роботи студентів	8 год. лекцій 8 год. семінарських занять 134 год. самостійної роботи студентів
Відсоток аудиторного навантаження	50%	11%
Мова викладання	українська	
Форма проміжного контролю (якщо є)		
Форма підсумкового контролю	Іспит (I семестр / II триместр)	

2. Мета, завдання та результати вивчення дисципліни

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» складена відповідно до освітньо-професійної програми спеціальності 081 «Право».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є основні закономірності виникнення та розвитку держави і права зарубіжних країн на різних етапах історичного розвитку.

Міждисциплінарні зв'язки: вивчається протягом першого року навчання на I-му курсі, разом з такими учбовими курсами як «Теорія держави і права», «Історія держави і права України», з якими логічно пов'язана, що сприяє кращому опануванню матеріалу курсу «Історія держави і права зарубіжних країн».

Програма навчальної дисципліни складається з таких чотирьох основних блоків:

- I. Історія держави і права Стародавнього світу;
- II. Історія держави і права Середніх віків;
- III. Історія держави і права Нового часу. Виникнення і розвиток буржуазної держави і права;
- IV. Історія держави і права Новітнього часу.

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» є формування знань про виникнення та розвиток в зарубіжних країнах державних інститутів та систем права, починаючи з стародавніх часів до сучасності.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн» є

- 1) озброїти студентів певною системою загальнотеоретичних знань щодо процесів виникнення таких соціальних явищ, як Держава і Право, їх розвиток, відповідності шляхів розвитку певного суспільства в формі держави і правовій системі, тощо;
- 2) навчити студентів опрацьовувати літературу(працювати з каталогами, конспектами, використовувати в обґрунтуванні свої пропозиції, тощо);
- 3) навчити давати неупереджену оцінку певним історичним явищам, політичного, соціального та правового життя;
- 4) на підставі знань про історію держави і права показати спадковість форм держави і права та виявити впливи історичних фактів і подій на сьогодення.

Згідно з Стандартом вищої освіти України, галузь знань – 08 Право, спеціальність – 081 «Право» (Затверджено Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 р. № 1379)
після вивчення дисципліни «Історія держави і права України» студент здобуває:

Програмні компетентності
<i>Загальні компетентності (ЗК)</i>
Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу
Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях
Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово
Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями
Здатність бути критичним і самокритичним
Здатність працювати в команді
Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів)
Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні
Здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми
Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій
Цінування та повага різноманітності і мультикультурності
<i>Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК)</i>
Здатність застосовувати знання з основ теорії та філософії права, знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві
Знання і розуміння ретроспективи формування правових та державних інститутів
Повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи
Знання і розуміння міжнародних стандартів прав людини, положень Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини
Здатність застосовувати знання засад і змісту інститутів міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права

Знання і розуміння основ права Європейського Союзу
Здатність застосовувати знання завдань, принципів і доктрин національного права, а також змісту правових інститутів, щонайменше з таких галузей права, як: конституційне право, адміністративне право і адміністративне процесуальне право, цивільне і цивільне процесуальне право, кримінальне і кримінальне процесуальне право
Знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм матеріального і процесуального права
Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти
Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань у професійній діяльності
Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації
Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення

Результати вивчення дисципліни

<i>Соціально-гуманітарна ерудованість</i>
Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин
Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання
Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел
Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу відомої проблеми
Давати короткий висновок щодо окремих фактичних обставин (даних) з достатньою обґрунтованістю
Оцінювати недоліки і переваги аргументів, аналізуючи відому проблему
<i>Дослідницькі навички</i>
Складати та узгоджувати план власного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами
Використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин
Самостійно визначати ті обставини, у з'ясуванні яких потрібна допомога, і діяти відповідно до отриманих рекомендацій
<i>Комунікація</i>

Вільно спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, правильно вживаючи правничу термінологію
Володіти базовими навичками риторики
Доносити до респондента матеріал з певної проблематики доступно і зрозуміло
Пояснювати характер певних подій та процесів з розумінням професійного та суспільного контексту
<i>Професійна самоорганізація та використання інформаційних технологій</i>
Належно використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності
Вільно використовувати для професійної діяльності доступні інформаційні технології і бази даних
Демонструвати вміння користуватися комп'ютерними програмами, необхідними у професійній діяльності
Працювати в групі, формуючи власний внесок у виконання завдань групи
<i>Праворозуміння</i>
Виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи
Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів

3. Програма навчальної дисципліни

Денна форма навчання:

	Теми	Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота
1	Вступ. Держава і право країн стародавнього сходу	4	2	2
2	Держава і право країн стародавньої Греції	2	2	2
3	Державний розвиток і основні риси права стародавнього Риму	4	2	2
4	Середньовічна держава і право в країнах Зх. Європи. Лекція 1. Виникнення держави у франків та англосаксів. утворення середньовічної держави у Франції, Німеччині, Іспанії. Лекція 2. Ранньофеодальна монархія франків, у Франції, Англії та Німеччині. Лекція 3. Станово-представницька монархія в країнах західної Європи. Лекція 4. Абсолютна монархія в Франції, Англії та Німеччині.	2 2 2 2	- - - 2	4
5	Середньовічна держава і право в країнах центральної і південно-східної Європи. Лекція 1. Держава і право Візантії в VIII – X ст. Лекція 2. Феодальна держава і право південних і західних слов'ян.	2 2	2 2	3
6	Феодальна держава в Росії.	-	-	4
7	Феодальна держава і право в країнах Сходу	-	-	4
8	Англія в XVII – XIX ст.	2	2	3
9	США в XVIII – XIX ст.	2	2	3
10	Франція в XVIII – XIX ст.	2	2	3
11	Німеччина в XVIII – XIX ст.	2	2	3

12	Японія в XIX ст	2	-	3
13	Розвиток Росії в кінці XIX на початку XX ст. Революція 1905 – 1906 років, її наслідки.	-	-	4
14	Виникнення та розвиток буржуазного права.	-	-	4
15	Держава у США в XX ст.	4	2	2
16	Великобританія в найновіший час.	4	2	2
17	Франція в найновіший час.	2	2	2
18	Німеччина в найновіший час	2	2	2
19	Італія в XX ст.	-	-	4
20	Японія в найновіший час.	-	-	4
21	Основні зміни в праві буржуазн. країн в новітній час.	-	-	4
22	Держави центральної і південно-східної Європи в найновіший час.	1	2	3
23	Росія 1917 – 2000 р. Утворення нових демократичних держав.	-	-	4
24	Утворення незалежних держав Азії і Африки	-	-	4
	Всього за курсом	45	30	75

Заочна форма навчання:

	Теми	Лекції	Семінарські заняття	Самостійна робота
1	Вступ. Держава і право країн стародавнього сходу	2	2	2
2	Держава і право країн стародавньої Греції	2	2	2
3	Державний розвиток і основні риси права стародавнього Риму	2	2	2
4	Середньовічна держава і право в країнах 3х. Європи. Лекція 1. Виникнення держави у франків та англосаксів. утворення середньовічної держави у Франції, Німеччині, Іспанії. Лекція 2. Ранньофеодальна монархія франків, у Франції, Англії та Німеччині. Лекція 3. Станово-представницька монархія в країнах західної Європи. Лекція 4. Абсолютна монархія в Франції, Англії та Німеччині.	2	2	8
5	Середньовічна держава і право в країнах центральної і південно-східної Європи. Лекція 1. Держава і право Візантії в VIII – X ст. Лекція 2. Феодальна держава і право південних і західних слов'ян.	-	-	8
6	Феодальна держава в Росії.	-	-	6
7	Феодальна держава і право в країнах Сходу	-	-	8
8	Англія в XVII – XIX ст.	2	2	4
9	США в XVIII – XIX ст.	-	-	6
10	Франція в XVIII – XIX ст.	-	-	6
11	Німеччина в XVIII – XIX ст.	-	-	6
12	Японія в XIX ст	-	-	6

13	Розвиток Росії в кінці XIX на початку XX ст. Революція 1905 – 1906 років, її наслідки.	-	-	6
14	Виникнення та розвиток буржуазного права.	-	-	6
15	Держава у США в XX ст.	2	2	4
16	Великобританія в найновіший час.	-	-	6
17	Франція в найновіший час.	-	-	6
18	Німеччина в найновіший час	-	-	6
19	Італія в XX ст.	-	-	6
20	Японія в найновіший час.	-	-	6
21	Основні зміни в праві буржуазн. країн в новітній час.	-	-	6
22	Держави центральної і південно-східної Європи в найновіший час.	-	-	6
23	Росія 1917 – 2000 р. Утворення нових демократичних держав.	-	-	6
24	Утворення незалежних держав Азії і Африки	-	-	6
	Всього за курсом	12	12	134

4. Зміст навчальної дисципліни

4.1. План лекцій

№	<i>Тема заняття / план</i>
1-2	<p><i>Лекція 1-2. Вступ. Держава і право стародавнього Сходу</i></p> <ol style="list-style-type: none">1. Предмет і завдання курсу. Роль історії держави і права зарубіжних країн в системі юридичних дисциплін.2. Періодизація історії держави і права зарубіжних країн.3. Процес утворення держави в Стародавньому Єгипті, Вавилоні, Індії, Китаї.4. Суспільно-економічний устрій стародавньосхідних деспотій.5. Державний лад Стародавньому Єгипті, Вавилоні, Індії, Китаї.6. Витоки давньосхідного права. Джерела та галузі права.
3	<p><i>Лекція 3. Держава і право стародавньої Греції</i></p> <ol style="list-style-type: none">1. Виникнення демократичної Афіньської держави.2. Реформи Тезея. Закони Драконта. Зміни, внесені до законодавства Солоном. Реформи Клісфена.3. Найважливіші органи державної влади Афін: суд присяжних (геліея), Рада п'ятсот, стратеги та архонти.4. Правова система в Афінах. Джерела та основні риси афінського права.5. Особливості розвитку олігархічної Спарти.
4-5	<p><i>Лекція 4-5. Держава і право стародавнього Риму</i></p> <ol style="list-style-type: none">1. Періодизація історії римської держави. Виникнення Римської держави.2. Боротьба патрициїв і плебеїв.3. Суспільний лад Риму в період республіки.4. Державний лад Риму в період республіки. Центуріальні збори. Сенати. Магістратура: консули, претори, цензори, квестори і еділи. Плебейські трибуни.5. Перехід Риму від республіки до імперії.6. Суспільний і державний лад Риму в період імперії. Періоди принципату і домініату.7. Еволюція державного ладу імперії. Поділ імперії на Західну і Східну.8. Падіння Західної Римської імперії.9. Римське право. Основні етапи в історії римського права. Розвиток системи і джерел права: звичаєве право, закони, преторське право, "право народів", імператорські Конституції. Кодифікація римського права. Закони XII таблиць. Кодифікація Юстиніана.

6	<p>Лекція 6. Виникнення держави у франків та англосаксів. утворення середньовічної держави у Франції, Німеччині, Іспанії.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Виникнення держави у франків та англо-саксів. 2. Утворення Феодальної держави у Франції, Німеччині, Іспанії. 3. Формування феодальних відносин. Розвиток форм феодальної земельної власності (алод, фео́д і бенефіцій). Відношення сюзеренітету-васалітету. 4. Норманське завоювання Англії. 5. Центральне і місцеве управління. Феодальна ієрархія. Феодальна роздробленість.
7	<p>Лекція 7. Ранньофеодальна монархія франків у Франції, Англії та Німеччині.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Особливості державного розвитку Англії в період ранньофеодальної монархії. 2. Особливості державного розвитку Франції в період ранньофеодальної монархії. 3. "Священна Римська імперія Німецької Нації".
8	<p>Лекція 8. Станово-представницька монархія в країнах західної Європи.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Станово-представницька монархія. 2. Зміни у суспільному ладі країн Західної Європи в XII-XV ст. 3. Формування станів. Посилення королівської влади. 4. Станово-представницькі установи: Генеральні штати, парламент. Рейхстаг і ландтаги тощо. Їх структура, компетенція. 5. Зміни в центральному і місцевому управлінні. Політична роздробленість Німеччини. 6. Велика хартія вольностей 1215 р. в Англії. "Золота булла" 1356 р. та її реакційна роль.
9	<p>Лекція 9. Абсолютна монархія в Франції, Англії та Німеччині.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Передумови виникнення абсолютизму. 2. Центральний і місцевий апарат в умовах абсолютної монархії. 3. Класичний абсолютизм Франції, незавершений характер абсолютизму в Англії і князівський абсолютизм в Німеччині. 4. Феодальне право.
10	<p>Лекція 10. Держава і право Візантії VIII-X ст.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Східна Римська імперія - Візантія. 2. Розвиток феодальних відносин. 3. Еволюція державного ладу. Імператорська влада. Центральне і місцеве управління. Право. Кодифікації Юстиніана. Еколога, Прохірон. Базиліки.

	Землеробський закон.
11	<p>Лекція 11. Феодальна держава і право південних і західних слов'ян.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розклад первіснообщинного ладу і формування феодальних відносин. 2. Державний лад болгарського царства. Перше і Друге болгарські царства. 3. Утворення феодальної держави Сербії. 4. Ранньофеодальна і станово-представницька монархія в Польщі. 5. Виникнення і розвиток Чеської феодальної держави. 6. Джерела і основні риси права. Закон судним людям. Законник Стефана Душана. Польська Правда та її загальна характеристика. Нешавські статuti.
12	<p>Лекція 12. Англія XVII-XIX ст.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Буржуазна революція XVII ст. в Англії, її особливості та основні етапи. 2. Довгий парламент. Громадянська війна і проголошення республіки. 3. Протекторат Кромвеля. Знаряддя управління 1653 р. 4. Реставрація Стюартів. Торі і віги. 5. Державний переворот ("славна революція") 1688 р. та його місце в історії англійської держави. 6. Формування конституційної монархії. Білль про права 1689 р. і Акт про престолонаслідування 1701 р. 7. Розвиток конституційної монархії і парламентаризму в XVIII-XIX ст. 8. Створення Кабінету міністрів. Виборчі реформи 1832 р. і 1867 р. Консерватори і ліберали. Ослаблення королівської влади. 9. Вступ Англії в період монополістичного капіталізму. Утворення лейбористської партії. 10. Зміни в державному ладі. Виборча реформа 1884-1885 рр. Реформа місцевого самоуправління. Посилення ролі Кабінету. 11. Британська колоніальна імперія. Управління колоніями.
13	<p>Лекція 13. Сполучені Штати Америки XVIII-XIX ст.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Війна за незалежність в Північній Америці і утворення США. 2. Декларація незалежності 1776 р. Конституції штатів. Статті конфедерації 1781 р. Повстання Л. Шейса. 3. Конституція США 1787 р. Білль про права 1791 р. 4. Державний устрій США, Конгрес. Президент. Верховний суд США. 5. Економічний і політичний розвиток США в кінці XVIII ст. -

	<p>першій половині XIX ст.</p> <p>6. Боротьба між Північчю і Півднем. Громадянська війна 1851-1865 рр. та її наслідки.</p> <p>7. Поправки до Конституції. Перехід США до імперіалізму.</p>
14	<p>Лекція 14. Франція XVIII – XIX ст.</p> <p>1. Буржуазна революція XVIII ст. у Франції та її основні етапи.</p> <p>2. Декларація прав людини і громадянина 1785 р. Конституція 1791 р.</p> <p>3. Ліквідація монархії і проголошення республіки.</p> <p>4. Якобінська диктатура 1793 р. Революційний уряд якобінської диктатури.</p> <p>5. Контрреволюційний переворот 9 термідора. Конституція 1795 р.</p> <p>6. Державний переворот 18 брюмера Наполеона Бонапарта. Консулат. Імперія Наполеона I. створення централізованого державного апарату. Падіння імперії Наполеона Бонапарта.</p> <p>7. Реставрація Бурбонів. Хартія 1814р. Липнева революція і Хартія 1830 р. Класова природа липневої монархії.</p> <p>8. Революція 1848 р. Загальна характеристика Конституції 1848 р.</p> <p>9. Конституція 1852 р. Друга імперія. Режим бонапартизму.</p> <p>10. Пролетарська революція 18 березня 1871 р. і утворення Паризької Комуни.</p> <p>11. Утворення Третьої республіки у Франції. Конституційні закони 1875 р. сенат і палата депутатів. Президент і Кабінет Міністрів. Боротьба за утворення республіки.</p>
15	<p>Лекція 15. Німеччина XIX ст.</p> <p>1. Економічна і політична відсталість Німеччини на початку XIX ст. Політична роздробленість.</p> <p>2. Німецький союз 1815 р.</p> <p>3. Революція 1848 р. та її особливості. Франкфуртська Конституція 1848 р. Поразка революції. Об'єднання Німеччини через пруську монархію.</p> <p>4. Імперська Конституція 1871 р.</p> <p>5. Державний лад Німецької імперії. Рейхстаг і Союзна рада. Імператор. Канцлер. Панування Пруссії в Німецькій імперії.</p>
16	<p>Лекція 16. Японія XIX ст.</p> <p>1. Буржуазна революція 1858 р. і реформи 70-80-х рр.</p> <p>2. Зміни в політичній системі Японії.</p> <p>3. Конституція 1889 р. Державний лад Японії. Імператор, парламент, уряд. Судова система. Поліція. Організація армії.</p> <p>4. Післяконституційний розвиток Японії. Нова редакція кримінально-процесуального кодексу 1890 р.</p>

17	<p>Лекція 17. Виникнення і розвиток буржуазного права</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Буржуазні революції XVII-XIX ст. і утвердження основних принципів буржуазного права. 2. Загальне і особливе в правовому розвитку буржуазних країн. 3. Основні системи буржуазного права: континентальна і англосаксонська. 4. Основні закономірності виникнення буржуазного права у Франції. 5. Особливості виникнення буржуазного права в США.
18	<p>Лекція 18. Сполучені Штати Америки XX ст.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. "Новий курс" президента Теодора Рузвельта. 2. Політичні партії в США. Зміни в державному ладі. Централізація державної влади. Розширення функцій президента. Утворення нових державних органів. Делеговане законодавство. 3. Нові поправки до Конституції (XIX-XX ст.) і демократизація виборчого права. 4. Закон про виборчі права 1965 р. Зміни в політичному режимі. Закон Сміта 1940 р. Закон Маккарена-Вуда 1950 р.
19	<p>Лекція 19. Великобританія XX ст.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Трансформація двопартійної системи. Лейбористські уряди та їх політика. 2. Основні зміни в державному ладі. Приниження ролі парламенту. Кабінет. Делеговане законодавство. Посилення виконавчої влади. 3. Акт про парламент 1949 р. Нові виборчі закони 1918р., і 1928р. 4. Акти про народне представництво 1948р., 1949 р., і 1969 р. 5. Великобританія і домініони. Імперської конференції 1926 р., і 1930 р. Вестмінстерський статут 1931 р.
20	<p>Лекція 20. Франція XX ст.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Політичні партії Франції. Причини і наслідки багатопартійності. 2. Об'єднання демократичних сил в боротьбі проти фашизму. Народний фронт у Франції. Франція у другій світовій війні. Комітет національного визволення. Установчі збори. 3. Прийняття Конституції 1946 р. Державний лад Четвертої республіки. 4. П'ята республіка у Франції. Конституція 1958 р. Державний лад П'ятої республіки. Вирішальна роль виконавчих органів на чолі з президентом. Делеговане законодавство.
21	<p>Лекція 21. Німеччина XX ст.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Поразка Німеччини в першій світовій війні. Революція в

	<p>листопаді 1918 р. Баварська Радянська Республіка.</p> <p>2. Веймарська Конституція 1919 р. Президент. Рейхстаг і Рейхсрат. Уряд. "Президентські" кабінети. Партії і політична боротьба в період Веймарської Республіки.</p> <p>3. Встановлення фашистської диктатури в Німеччині. Фашистський політичний режим. Ліквідація державно-правових інститутів Веймарської Республіки. Механізм фашистської диктатури. Каральний апарат: СС, СА, СД, Гестапо. Крах фашистської диктатури в Німеччині.</p> <p>4. Потсдамські угоди. Окупаційний механізм в Німеччині. Політичні партії. Розкол Німеччини.</p> <p>5. Утворення ФРН. Окупаційний статут. Основні риси боннської конституції 1949 р. Державний лад за Конституцією. Еволюція політичного режиму. Об'єднання Німеччини.</p>
22	<p><i>Лекція 22. Основні зміни в праві буржуазних країн в новітній період.</i></p> <p>1. Зміни в джерелах і системі буржуазного права.</p> <p>2. Поява нових галузей права. Оновлення законодавства. Розвиток цивільного і торговельного права. Суб'єкти права. Правові форми організації монополістичного капіталу. Зростання державної власності. Обмеження прав земельних власників. Основні зміни в шлюбно-сімейному праві. Законодавство про працю. Втручання держави у відношення між працею і капіталом. Основні тенденції у розвитку кримінального права і процесу.</p>
23	<p><i>Лекція 23. Держави Центральної і Південно-Східної Європи</i></p> <p>1. Становлення національних держав в Угорщині, Чехословаччині, Югославії.</p> <p>2. Відродження Польської держави.</p> <p>3. Болгарія і Румунія після першої світової війни.</p> <p>4. Угорська Радянська республіка. Соціально-економічні і політичні перетворення. Конституція та її особливості. Поразка Угорської Радянської республіки.</p> <p>5. Характер і форми революції 40-х років в Центральній і Південно-Східній Європі.</p> <p>6. Встановлення народно-демократичної влади в Албанії, Болгарії, Угорщині, Польщі, Румунії, Югославії.</p> <p>Виникнення і розвиток Німецької-Демократичної Республіки. Демократичні революції 1989-1990 рр. Демонтаж адміністративно-бюрократичної системи управління.</p>

План лекцій (заочна форма навчання)

№	Тема заняття / план
1	<p align="center"><i>Лекція 1. Держава і право стародавнього Сходу</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Предмет і завдання курсу. Роль історії держави і права зарубіжних країн в системі юридичних дисциплін. 2. Періодизація історії держави і права зарубіжних країн. 3. Процес утворення держави в Стародавньому Єгипті, Вавилоні, Індії, Китаї. 4. Суспільно-економічний устрій стародавньосхідних деспотій. 5. Державний лад Стародавньому Єгипті, Вавилоні, Індії, Китаї. 6. Витоки давньосхідного права. Джерела та галузі права.
2	<p align="center"><i>Лекція 2. Держава і право стародавньої Греції. Держава і право стародавнього Риму</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Виникнення демократичної Афінської держави. 2. Реформи Тезея. Закони Драконта. Зміни, внесені до законодавства Солоном. Реформи Клісфена. 3. Найважливіші органи державної влади Афін: суд присяжних (геліея), Рада п'ятсот, стратеги та архонти. 4. Правова система в Афінах. Джерела та основні риси афінського права. 5. Особливості розвитку олігархічної Спарти. 6. Періодизація історії римської держави. Виникнення Римської держави. 7. Боротьба патрициїв і плебеїв. 8. Суспільний лад Риму в період республіки. 9. Державний лад Риму в період республіки. Центуріальні збори. Сенати. Магістратура: консули, претори, цензори, квестори і еділи. Плебейські трибуни. 10. Перехід Риму від республіки до імперії.
3	<p align="center"><i>Лекція 3. Виникнення держави у франків та англосаксів. утворення середньовічної держави у Франції, Німеччині, Іспанії.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Виникнення держави у франків та англо-саксів. 2. Утворення Феодальної держави у Франції, Німеччині, Іспанії. 3. Формування феодальних відносин. Розвиток форм феодальної земельної власності (алод, феодал і бенефіцій). Відношення сюзеренітету-васалітету. 4. Норманське завоювання Англії. 5. Центральне і місцеве управління. Феодальна ієрархія. Феодальна роздробленість.
4	<p align="center"><i>Лекція 4. Англія XVII-XIX ст. Сполучені Штати Америки XX ст.</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Буржуазна революція XVII ст. в Англії, її особливості та основні

	<p>етапи.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Довгий парламент. Громадянська війна і проголошення республіки. 3. Протекторат Кромвеля. Знаряддя управління 1653 р. 4. Реставрація Стюартів. Торі і вігі. 5. Державний переворот ("славна революція") 1688 р. та його місце в історії англійської держави. 6. Формування конституційної монархії. Білль про права 1689 р. і Акт про престолонаслідування 1701 р. 7. "Новий курс" президента Теодора Делано Рузвельта. 8. Політичні партії в США. Зміни в державному ладі. Централізація державної влади. Розширення функцій президента. Утворення нових державних органів. Делеговане законодавство. 9. Нові поправки до Конституції (XIX-XX ст.) і демократизація виборчого права. 10. Закон про виборчі права 1965 р. Зміни в політичному режимі. Закон Сміта 1940 р. Закон Маккарена-Вуда 1950 р.
--	--

4.2. План семінарських занять

№	Тема заняття / план
1	<p>Семінар 1. Держава і право країн Стародавнього сходу</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Процес утворення держав в Стародавньому Єгипті, Вавилоні, Індії, Китаї. 2. Суспільно-економічний устрій стародавньосхідних деспотій. 3. Державний лад, система правління, основні риси і специфічні особливості. 4. Джерела права. 5. Регулювання майнових відносин. 6. Зобов'язальне право. 7. Злочин і покарання. 8. Регулювання шлюбно-сімейних відносин. 9. Процесуальне право.
2	<p>Семінар 2. Держава і право стародавньої Греції</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Держава в Афінах - яскравий приклад рабовласницької демократії. <ol style="list-style-type: none"> а) народні збори; б) колегія архонтів; в) рада чотирьохсот (рада п'ятисот);

	<p>г) гелієя;</p> <p>2. правові норми Стародавніх Афін.</p> <p>3. Особливості державного устрою олігархічної Спарти.</p> <p>а) два царі;</p> <p>б) народні збори;</p> <p>в) колегія ефорів.</p> <p>4. Правові норми в Стародавній Греції.</p>
3	<p><i>Семінар 3. Держава стародавнього Риму: зародження і розвиток</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Періодизація історії римської держави. 2. Суспільний і державний лад Стародавнього Риму Царський період. Патриції і плебеї. 3. Суспільний і державний лад Риму періоду республіки. 4. Правова система. 5. Перехід Стародавнього Риму від республіки до імперії. 6. Суспільний і державний лад Стародавнього Риму періоду імперії: принципат і домінат. 7. Римське право: основні етапи в історії римського права. <p><i>Семінар 4. Держава і право Середніх віків</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Причини і особливості виникнення держави у франків. 2. Суспільний і державний лад Франків. Реформи Карла Мартела. 3. Джерела права у Франків. Суд і процес у державі франків. 4. Характеристика «Салічної правди»: цивільне, сімейне, спадкове, кримінальне право. 5. Англо-саксонські держави на території Британії. 6. Нормандське завоювання Британії (XI ст.) та його вплив на суспільно-політичний устрій країни. Реформи Генріха 1. 7. Велика Хартія Вольностей 1215р., її зміст та оцінка. <ol style="list-style-type: none"> а) історія виникнення та юридична природа цього документу; б) статті де закріплені права і вольності основних соціальних груп англійського суспільства; в) принцип королівського правосуддя. 8. Період станово-представницької монархії в Англії. 9. Виникнення, структура, компетенція парламенту. 10. Встановлення та особливості англійського абсолютизму. 11. Особливості процесу утворення і розвитку Німецької держави в X – поч. XIII ст.

	<p>12. Станово-представницька монархія, її державний устрій. Імперський сейм, камеральний суд.</p> <p>13. Встановлення князівського абсолютизму. Причини та наслідки.</p> <p>14. Основні джерела та інститути права:</p> <ol style="list-style-type: none"> а) Саксонське та Швабське зерцала; б) Золота булла 1356 р.; в) Магдебурзьке право; г) Кароліна. <p>15. Утворення держави та сеньоріальна монархія.</p> <p>16. Станово-представницька монархія. Генеральні штати.</p> <p>17. Абсолютна монархія</p> <p>18. Основні риси французького феодального права.</p> <p>Семінар 5. Держава і право Візантії VIII-X ст.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Розвиток феодальних відносин. 2. Еволюція державного ладу. 3. Центральне і місцеве управління. 4. Право Візантії.
	<p style="text-align: center;">Семінар 6. Держава і право південних і західних слов'ян.</p> <p style="text-align: center;">Феодальна держава в Росії</p> <p style="text-align: center;">План</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Утворення феодальної держави в Сербії. 2. Прийняття збірника «Законник царя Стефана Душана» 1349 р. Структура і характерні риси «Законника». 3. Державний розвиток Польщі. Нешавські статuti. Польська правда. 4. Утворення Речі Посполитої. Сейм. Суд. Збройні сили. 5. Новгородська республіка. Утворення і розвиток Московської держави. 6. Державний лад у феодальній Росії. 7. Суспільний лад. 8. Основні риси права Росії.
	<p style="text-align: center;">Семінар 7. Буржуазна революція в Англії. Утворення буржуазної держави</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Причини, етапи, особливості й завдання революції.

	<ol style="list-style-type: none"> 2. Законодавство революційного періоду (1640-1649 рр.) 3. Протекторат Кромвеля. «Знаряддя управління» 1653 р. 4. Становлення в Англії парламентської монархії. 5. Зміни в англійській правовій системі після революції XVII ст. 6. Еволюція англійського прецедентного права. <p>1.</p>
	<p style="text-align: center;">Семінар 8. Виникнення і розвиток США (1776-1918)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Американські колонії Англії. Війна за незалежність. 2. Декларація незалежності 1776 р. і утворення США. Статті конфедерації 1781 р., їх характеристика. 3. Характеристика конституції США 1787 р.: її зміст і оцінка. Біль про права 1791р. 4. Громадянська війна 1861-1865 рр. Економічні та політичні наслідки громадянської війни. 5. Поправки до конституції США (10-12), (13-27). 6. Виникнення і оформлення двопартійної системи.
	<p style="text-align: center;">Семінар 9. Держава і право Франції в період 1789-1870 років</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Початок революції у Франції. Причини, етапи, рушійні сили революції. 2. Декларація прав людини і громадянина 1789 року. Конституція 1791 р. у Франції. 3. Встановлення якобінської диктатури. Декларація прав людини і громадянина та конституція 1793 року. 4. Основні соціально-економічні та політичні перетворення якобінців. Оцінка якобінської диктатури. 5. Термідоріанський переворот 1794 року, конституції 1795 та 1799 років. 6. Утворення та суспільно-політичний устрій імперії Наполеона Бонапарта. 7. Кодифікації права: <ol style="list-style-type: none"> а) Цивільний кодекс 1804 р.; б) Торговельний кодекс 1807 р.; в) Кримінальний кодекс 1810р. 8. Друга республіка у Франції. Конституція 1848 р. 9. Пролетарська революція 18 березня 1871 р. і утворення Паризької Комуни. 10. Утворення Третьої республіки у Франції.

Семінар 10. Держава і право Німеччини XVIII – XIX ст. Японія у XIX ст.

1. Економічна і політична відсталість Німеччини на початку XIX ст.
2. Революція 1848 р. та її особливості.
3. Об'єднання Німеччини через Пруську монархію.
4. Буржуазна революція 1858 року і реформи.
5. Зміни в політичній системі Японії.
6. Конституція 1889 року.
7. Державний лад Японії.
8. Імператор.
9. Парламент.
10. Уряд.
11. Судова система, поліцейські органи, армія.
12. Нова редакція КПК 1890 р.

Семінар 11. Держава і право США в найновіший період історії держави і права

1. Перехід США від процвітання до економічної кризи.
2. Президентство Герберта Гувера і його спроби перебороти економічну кризу.
3. Президент Франклін Делано Рузвельт і його «Новий курс».
4. Основні заходи «Нового курсу» та їх законодавче забезпечення.
5. Законодавча влада у США у 20-21 ст.
6. Виконавча влада у США у 20-21 ст.
7. Судова влада у США у 20-21 ст.
8. Виборча система у США у 20-21 ст.

Семінар 12. Держава і право Великобританії (1918-2000 рр.)

1. Характерні риси та основні напрямки державно-правового розвитку Великобританії після першої світової війни.
2. Реформа парламенту в 1949 р.
3. Зміни у виборчому праві. Виборчі реформи 1918, 1928, 1949 і 1969 рр.
4. Правління М. Тетчер, Дж. Мейджера, Т. Блера.
5. Британська колоніальна імперія. Вестмінстерський статут 1931 р.
6. Характерні джерела та основні риси права Великобританії.

Семінар 13. Франція після Другої світової війни

1. Друга світова війна, поразка Франції у війні з гітлерівською Німеччиною. «Держава Віші».
2. Визволення Франції від гітлерівської окупації і прийняття конституції IV-тої республіки (1946 року).
3. Структура, зміст і характеристика конституції 1946 року.
4. Причини і суть змін конституції в період 1947-1957 рр.
5. Прийняття конституції Франції 1958 р., її зміст і оцінка.
6. Наступні зміни державного устрою і політичного режиму V-ї Республіки у Франції. Партийна система у країні.
7. Зміни у цивільно-правовому регулюванні.
8. Французьке торгове й акціонерне право.
9. Розвиток трудового й соціального законодавства.
10. Зміни у кримінальному й кримінально-процесуальному праві.

Семінар 14. Веймарська Республіка, встановлення та крах фашистської диктатури в Німеччині

1. Версальський мирний договір 1919 р. і розділ германських колоній.
2. Веймарська республіка і прийняття Веймарської конституції.
3. Історико-правові аспекти проблеми об'єднання Германії.
4. Державно-правовий устрій Веймарської республіки:
 - а) нерівноправність членів союзу;
 - б) не добровільність союзу;
 - в) посилення централізації державної влади.
5. Тоталітарний режим і його основні характеристики.
6. Фашистський тоталітарний режим.
7. Націонал-соціалістська партія Німеччини й її програма.
8. Встановлення фашистської диктатури в Німеччині.
9. Особливості приходу нацистів до влади.
10. Механізм фашистської диктатури:
 - 10.1. Законодавство.
 - 10.2. Знищення опозиції.
 - 10.3. Одержавлення преси.
 - 10.4. Об'єднання партії й держави.
 - 10.5. Адміністративна централізація.

	<p>10.6. Пропаганда. 10.7. Штурмовики. 10.8. Служба безпеки. 10.9. Судова система.</p>
	<p style="text-align: center;">Семінар 15. Утворення та конституційний розвиток Польської Республіки</p> <p>1. Відновлення та розвиток незалежної Польської держави (1917 - 1936):</p> <p style="padding-left: 40px;">а) перша світова війна, період революції та відновлення польської державності (1917-1920 рр.);</p> <p style="padding-left: 40px;">б) державно-правовий розвиток Польщі у 1921-1939 рр. Конституції 1921 та 1935 рр.</p> <p>2. Утворення Польської Народної Республіки, її державно-правове оформлення 1944-1947 рр.). «Мала Конституція» 1947р.</p> <p>3. Конституція 1952 р., її структура, зміст, оцінка.</p> <p>4. Деформація соціально-економічної, політичної та державної системи в період т. зв . «народної демократії» (1952-1990рр).</p>

4.2. План семінарських занять (заочна форма навчання)

№	Тема заняття / план
1	<p><i>Семінар 1. Держава і право країн Стародавнього Сходу</i></p> <p>1. Процес утворення держав в Стародавньому Єгипті, Вавилоні, Індії, Китаї.</p> <p>2. Суспільно-економічний устрій стародавньосхідних деспотій.</p> <p>3. Державний лад, система правління, основні риси і специфічні особливості.</p> <p>4. Джерела права.</p> <p>5. Регулювання майнових відносин.</p> <p>6. Зобов'язальне право.</p> <p>7. Злочин і покарання</p>
2	<p><i>Семінар 2. Державо і право Афін. Держава стародавнього Риму: зародження і розвиток</i></p>

	<p>1. Держава в Афінах - яскравий приклад рабовласницької демократії.</p> <p>а) народні збори; б) колегія архонтів; в) рада чотирьохсот (рада п'ятисот); г) гелієя;</p> <p>2. Правові норми Стародавніх Афін. 3. Періодизація історії римської держави. 4. Суспільний і державний лад Стародавнього Риму Царський період. Патриції і плебеї. 5. Суспільний і державний лад Риму періоду республіки. 6. Правова система.</p>
3	<p>Семінар 3. Держава Франків. Буржуазна революція в Англії</p> <p>1. Причини і особливості виникнення держави у франків. 2. Суспільний і державний лад Франків. Реформи Карла Мартела. 3. Джерела права у Франків. Суд і процес у державі франків. 4. Характеристика «Салічної правди»: цивільне, сімейне, спадкове, кримінальне право. 5. Причини, етапи, особливості й завдання революції. 6. Законодавство революційного періоду (1640-1649 рр.) 7. Протекторат Кромвеля. «Знаряддя управління» 1653 р. 8. Становлення в Англії парламентської монархії.</p>
4	<p>Семінар 4. Держава і право США в найновіший період історії держави і права</p> <p>1. Перехід США від процвітання до економічної кризи. 2. Президентство Герберта Гувера і його спроби перебороти економічну кризу. 3. Президент Франклін Делано Рузвельт і його «Новий курс». 4. Основні заходи «Нового курсу» та їх законодавче забезпечення. 5. Законодавча влада у США у 20-21 ст. 6. Виконавча влада у США у 20-21 ст. 7. Судова влада у США у 20-21 ст. 8. Виборча система у США у 20-21 ст.</p>

1.3. Завдання для самостійної роботи

Написання реферату (самостійний пошук, опрацювання матеріалу)

Теми рефератів

1. Судочинство в Стародавній Індії.
2. Суд і процес в Стародавньому Китаї.
3. Процес утворення держав Стародавнього Сходу.
4. Реформи Ефіальта і Перікла.
5. Крах афінської демократії, причини та наслідки.
6. Сократ про афінську демократію.
7. Юлій Цезар – державний діяч Стародавнього Риму.
8. Октавіан Август, реформування римської держави.
9. Причини занепаду Римської держави.
10. Роль римських юристів у розвитку права.
11. Особливості правління династії Каролінгів.
12. Характеристика реформ Генріха II.
13. Закони Вільгельма Завойовника.
14. Утворення, структура, компетенція англійського парламенту.
15. Томас Мор та його «Утопія».
16. Кароліна – кодекс кримінального і кримінально-процесуального права у феодальній Німеччині (1532р.).
17. Судочинство в Середньовічній Німеччині
18. Кардинал Ришельє, як основоположник французького абсолютизму
19. Історія розвитку Візантійської імперії.
20. Загальна характеристика «Закону судним людям» в Болгарії.
21. Особливості розвитку феодальних держав і права у країнах Азії.
22. Виникнення, структура та роль суду присяжних в Англії.
23. Утворення і діяльність партії лібералів і консерваторів в Англії.
24. Утворення партії лейбористів в Англії.
25. Британська колоніальна імперія (XVI – поч. XX ст.)
26. Суди Лінча, ку-клукс-клан в США.
27. Економічні і політичні наслідки громадянської війни у США, «Реконструкція Півдня».
28. Друга Імперія у Франції (1852-1870 рр.).
29. Паризька Комуна - перший історичний досвід "пролетарської держави".
30. Буржуазна революція в Італії і об'єднання країни. Конституція об'єднаної Італії 1848р.

31. Державність і право Канади в період колоніального правління Франції і Англії.
32. Держава і право Канади після звільнення від колоніальної залежності (XIX-XXст.).
33. Характеристика Конституції Японії 1889 р.
34. Основні напрямки в розвитку державно-правової системи США в післявоєнний період.
35. Роль конгресу в сучасному політичному житті США.
36. Роль Верховного суду США в державно-політичному житті країни.
37. Утворення, конституційний розвиток і падіння Угорської Народної республіки.
38. Утворення, конституційний розвиток та розвал СФР Югославії.
39. Німеччина у 80-90 рр. XX ст. Об'єднання Німеччини.
40. Роль Шарля де Голля в післявоєнному розвитку Франції.
41. Роль королівської влади у Великобританії на сучасному етапі.
42. Демократична революція 1989-1992 рр. в Польщі
43. Зміни в державно-правовій та партійно-політичній системі Польщі в сучасний період.
44. Характерні риси державно-правового розвитку Бразилії, Аргентини, Мексики (XIX-XXст.).
45. Виникнення і розвиток незалежних держав в країнах Арабського Сходу.
46. Виникнення і розвиток незалежних держав у Тропічній Африці.

Підготовка реферату: за виконання реферату студент може отримати максимально 15 балів. Студент обирає одну із тем, запропонованих викладачем або визначається з темою самостійно, обов'язково узгодивши її з викладачем. Метою написання реферату є поглиблене вивчення студентом окремого питання із курсу, що вивчається, шляхом опрацювання додаткової літератури по даній темі. Ознайомлення з точками зору вчених по даному питанню і визначення своєї позиції має сприяти набуття навичок самостійної роботи з науковою літературою.

1.4. Забезпечення освітнього процесу

Вимагає використання проектору на лекційних заняттях.

5. Підсумковий контроль

Залік – форма підсумкового контролю, що полягає в оцінюванні засвоєння студентами навчального матеріалу на підставі результатів виконання ними завдань і певних видів роботи під час семінарських занять. До підсумкового контролю з «Історії держави і права зарубіжних країн» у вигляді заліку студент допускається, якщо не має заборгованості, виконав навчальний план дисципліни, що передбачає обов'язкове позитивне оцінювання всіх передбачених видів аудиторних робіт (семінарських занять), самостійної роботи та індивідуальних завдань відповідно до умов визначення рейтингу, набрав у семестрі певну кількість балів: для заліку не менше 30 балів.

Перелік питань, які виносяться на залік:

1. Поняття східної деспотії, її основні риси та специфічні особливості.
2. Утворення та розвиток Єгипетської держави.
3. Суспільний і державний устрій Єгипту, характерні риси права.
4. Утворення та розвиток Вавілонської держави.
5. Суспільний і державний устрій Стародавнього Вавилону.
6. Джерела права Вавилону. Закони Хаммурапі (причини видання, система).
7. Утворення та розвиток рабовласницької держави в Індії.
8. Характеристика Законів Ману.
9. Процес утворення та розвитку держави в Стародавньому Китаї, система каст.
10. Зародження Афіньської держави. Реформи Тезея.
11. Реформи Солона і Клісфена в Афінах.
12. Суспільний і державний устрій Афіньської рабовласницької республіки.
13. Суть, характерні риси та причини падіння Афіньської демократії.
14. Характеристика Афіньського права.
15. Утворення, суть та розвиток держави у Спарті.
16. Суспільний устрій та характерні риси державного ладу Спарти.
17. Суспільний і державний лад Стародавнього Риму Царський період. Патриції і плебеї.
18. Суспільний і державний лад Риму періоду республіки.
19. Правова система Стародавнього Риму періоду республіки. Закони XII таблиць.
20. Причини переходу Риму від республіки до імперії. Законодавство Гракхів.
21. Суспільний та державний устрій Риму в період принципату.
22. Суспільний та державний устрій Риму в період домініату.
23. Правління Діоклетіана в Римі, його реформи.
24. Причини загибелі Римської держави, оцінка її суті, форм правління.
25. Розвиток системи і джерел права Стародавнього Риму періоду імперії.
26. Кодифікація Юстиніана (причини, структура, суть і значення).

27. Утворення держави Франків. Процес феодалізації.
28. Суспільний і державний лад Франків. Реформи Карла Мартела.
29. Салічна правда, її поява, структура, загальна характеристика.
30. Державний устрій Франції в період станово-представницької монархії (XIV-XVI ст.)
31. Державний устрій Франції в період абсолютизму (XVI-XVIII ст.).
32. Утворення, структура, компетенція та роль Генеральних Штатів та Паризького парламенту у Франції в епоху феодалізму.
33. Утворення англійської держави. Реформи Вільгельма Завойовника та Генріха II (XI-XII ст.).
34. Велика Хартія Вольностей 1215 р.
35. Утворення, структура, компетенція англійського парламенту.
36. Державний устрій Англії в період станово-представницької монархії XIII - XVст.
37. Англійський абсолютизм (XV – XVII ст.), його характеристика.
38. Утворення німецької феодальної держави, етапи її розвитку, суть.
39. Станово-представницька монархія у Німеччині. Імперський сейм і камеральний суд.
40. Характеристика німецького абсолютизму (князівський абсолютизм).
41. Основні джерела та інститути права феодальної Німеччини: Саксонське та Швабське зерцала; Кароліна.
42. Основні джерела та інститути права феодальної Німеччини: Золота булла 1356 р. та Магдебурзьке право.
43. Утворення та розвиток Візантійської держави.
44. Державний та суспільний устрій Візантії.
45. Утворення Польської феодальної держави, її розвиток та державний устрій.
46. Утворення та суспільний устрій Сербської феодальної держави. Законник С.Душана, його характеристика.
47. Особливості розвитку феодальної держави і права в країнах Сходу.
48. Джерела мусульманського права, їх загальна характеристика.
49. Формування і суть станово-представницької монархії в Росії. Суспільний устрій.
50. Характеристика «Судебника» 1497 р. та «Соборного уложення» 1649 р., їх структура, зміст та оцінка.
51. Виникнення абсолютної монархії в Росії, особливості Реформ Петра I.

Підсумковий контроль

Екзамен – форма підсумкового контролю засвоєння студентом теоретичного та практичного матеріалу з «Історії держави і права зарубіжних країн» за весь курс навчання, що проводиться як контрольний захід. До підсумкового контролю з «Історії держави і права зарубіжних країн» у виді екзамену студент допускається, якщо не має заборгованості, виконав навчальний план дисципліни, що передбачає обов'язкове позитивне оцінювання всіх передбачених видів аудиторних робіт (семінарських занять), самостійної роботи та індивідуальних завдань відповідно до умов визначення рейтингу, набрав у семестрі певну кількість балів: для екзамену не менше 20 балів.

Перелік питань, які виносяться на екзамен:

1. Поняття східної деспотії, її основні риси та специфічні особливості.
2. Утворення та розвиток Єгипетської держави.
3. Суспільний і державний устрій Єгипту, характерні риси права.
4. Утворення та розвиток Вавілонської держави.
5. Суспільний і державний устрій Стародавнього Вавилону.
6. Джерела права Вавилону. Закони Хаммурапі (причини видання, система).
7. Утворення та розвиток рабовласницької держави в Індії.
8. Характеристика Законів Ману.
9. Процес утворення та розвитку держави в Стародавньому Китаї, система каст.
10. Зародження Афінської держави. Реформи Тезея.
11. Реформи Солона і Клісфена в Афінах.
12. Суспільний і державний устрій Афінської рабовласницької республіки.
13. Суть, характерні риси та причини падіння Афінської демократії.
14. Характеристика Афінського права.
15. Утворення, суть та розвиток держави у Спарті.
16. Суспільний устрій та характерні риси державного ладу Спарти.
17. Суспільний і державний лад Стародавнього Риму Царський період. Патриції і плебеї.
18. Суспільний і державний лад Риму періоду республіки.
19. Правова система Стародавнього Риму періоду республіки. Закони XII таблиць.

20. Причини переходу Риму від республіки до імперії. Законодавство Гракхів.
21. Суспільний та державний устрій Риму в період принципату.
22. Суспільний та державний устрій Риму в період доміанату.
23. Правління Діоклетіана в Римі, його реформи.
24. Причини загибелі Римської держави, оцінка її суті, форм правління.
25. Розвиток системи і джерел права Стародавнього Риму періоду імперії.
26. Кодифікація Юстиніана (причини, структура, суть і значення).
27. Утворення держави Франків. Процес феодалізації.
28. Суспільний і державний лад Франків. Реформи Карла Мартела.
29. Салічна правда, її поява, структура, загальна характеристика.
30. Державний устрій Франції в період станово-представницької монархії (XIV-XVI ст.)
31. Державний устрій Франції в період абсолютизму (XVI-XVIII ст.).
32. Утворення, структура, компетенція та роль Генеральних Штатів та Паризького парламенту у Франції в епоху феодалізму.
33. Утворення англійської держави. Реформи Вільгельма Завойовника та Генріха II (XI-XII ст.).
34. Велика Хартія Вольностей 1215 р.
35. Утворення, структура, компетенція англійського парламенту.
36. Державний устрій Англії в період станово-представницької монархії XIII - XVст.
37. Англійський абсолютизм (XV – XVII ст.), його характеристика.
38. Утворення німецької феодальної держави, етапи її розвитку, суть.
39. Станово-представницька монархія у Німеччині. Імперський сейм і камеральний суд.
40. Характеристика німецького абсолютизму (князівський абсолютизм).
41. Основні джерела та інститути права феодальної Німеччини: Саксонське та Швабське зерцала; Кароліна.
42. Основні джерела та інститути права феодальної Німеччини: Золота булла 1356 р. та Магдебурзьке право.
43. Утворення та розвиток Візантійської держави.
44. Державний та суспільний устрій Візантії.
45. Утворення Польської феодальної держави, її розвиток та державний устрій.
46. Утворення та суспільний устрій Сербської феодальної держави. Законник С.Душана, його характеристика.
47. Особливості розвитку феодальної держави і права в країнах Сходу.

48. Джерела мусульманського права, їх загальна характеристика.
49. Формування і суть станово-представницької монархії в Росії. Суспільний устрій.
50. Характеристика «Судебника» 1497 р. та «Соборного уложення» 1649 р., їх структура, зміст та оцінка.
51. Виникнення абсолютної монархії в Росії, особливості Реформ Петра I.
52. Причини, етапи, особливості англійської буржуазної революції XVII ст.
53. Характерні риси державно-правової системи англійської республіки 1649-58рр. Знаряддя управління 1653р. в Англії.
54. Формування конституційної монархії в Англії. Хабеас Корпус акт 1679р.
55. «Славна революція» 1688р. Біль про права 1689р. та Акт про престолонаслідування 1701 р.
56. Державний устрій Англії та його розвиток XVII-XIX ст. Виборчі реформи 1832р. та 1867р. в Англії.
57. Зміни у державному устрою Англії в XIX ст. Виборча реформа 1884-1885рр. та реформи місцевого управління 1835 та 1888рр.
58. Створення англійської колоніальної імперії. Управління колоніями. Вестмінстерський статут 1931 р.
59. Роль парламенту Англії в XX ст. Реформи парламенту 1911 та 1949рр.
60. Судова система Англії XVII-XX ст. Судова реформа 1875р.
61. Війна за незалежність у Пн. Америці у XVIII ст.: суть та результати.
62. Декларація незалежності США 1776р.
63. Створення конфедерації і «Статті конфедерації» у США 1781р.
64. Прийняття, структура, основні принципи конституції США 1787р.
65. Причини, хід та наслідки громадянської війни у США. Законодавство періоду війни.
66. Конгрес США, президент та Верховний суд у США згідно конституції 1787р.
67. Характеристика поправок до конституції США (Біль про права 1791р. та 11-27 поправки).
68. Виникнення і оформлення двопартійної системи у США.
69. Велика французька революція 1789р., її етапи, утворення буржуазної держави і права.
70. «Декларація прав людини і громадянина» 1789р. та перша конституція Франції 1791р.

71. Встановлення якобінської диктатури у Франції: політична та соціально-економічна діяльність /1793р./. Конституція 1793р.
72. Цивільний кодекс Наполеона Бонапарта 1804р.
73. Проголошення та державний лад Другої республіки у Франції.
74. Друга Імперія у Франції. Державний устрій та політичний режим.
75. Проголошення та державний устрій Паризької комуни у Франції.
76. Німеччина на шляху до створення єдиної держави (1814-1870 рр.) та утворення об'єднаної Німецької Імперії (1870-1871рр.).
77. Державний устрій та політичний режим Німецької Імперії (1871-1918рр.).
78. Джерела права об'єднаної Німецької Імперії. Кримінальний кодекс 1871р. Німецьке цивільне уложення 1900р. Торговельне уложення 1897р.
79. Реформи виборчого права у Великобританії в 1918, 1928,1949, 1969рр.
80. Партійна система Великобританії: історія формування та сучасність.
81. Виникнення IV-ї республіки Франції, її розвиток та суть. Конституція Франції 1946р.
82. Проголошення П'ятої республіки у Франції. Конституція 1958 р. у Франції, її характеристика.
83. Розпад колоніальних систем імперіалізму. Утворення нових національних держав в Азії, Латинській Америці, Африці, їх суть, форми.
84. «Новий курс» президента Ф.Рузвельта: причини, зміст, оцінка.
85. Державний устрій Веймарської республіки. Веймарська конституція 1919р.
86. Встановлення фашистської диктатури у Німеччині та зміни в державному устрої Німеччини в період фашистської диктатури.
87. Утворення ФРН. Боннська конституція 1949 р., її характеристика.
88. Відновлення незалежної Польської держави у 1918-1921рр. та характерні риси державно-правового розвитку Польщі (1921-1939рр.).
89. Утворення, конституційний розвиток і падіння Польської Народної Республіки.
90. Проголошення Республіки Індія та державний устрій Індії згідно конституції 1950 р.

Зразок екзаменаційного білету:

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Спеціальність 081 «Право»

Семестр II

Навчальна дисципліна «Історія держави і права зарубіжних країн»

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № 0

1. Проаналізуйте особливості утворення та розвитку Єгипетської держави.
2. Охарактеризуйте утворення, структуру, компетенцію та роль Генеральних Штатів та Паризького парламенту у Франції в епоху феодалізму.
3. Визначте основні положення Декларації незалежності США 1776р.

Затверджено на засіданні кафедри історії та теорії держави і права
Протокол № _____ від „__” _____ 20__ року

Завідувач кафедри історії та теорії держави і права

_____ **І. С. Лісна**

Екзаменатор _____ **І. С. Лісна**

Максимальна кількість балів за іспит – 40. Екзаменаційний білет містить 3 теоретичних питання. Повна відповідь на 1 питання (з відповідями на додаткові уточнюючі питання) оцінюється макс. 12 балів, а повна відповідь на 2-3 питання (з відповідями на додаткові уточнюючі питання) оцінюється макс. 14 балів:

<i>Відповідь на питання екзаменаційного білету</i>	<i>Максимальна кількість балів</i>
<i>1 питання</i>	<i>12</i>
<i>2 питання</i>	<i>14</i>
<i>3 питання</i>	<i>14</i>
<i>Всього</i>	<i>40</i>

6. Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів навчання

Денна форма навчання

№	Вид діяльності (завдання)	Максимальна кількість балів
1	Усна відповідь на семінарському занятті	35 (7*5)
2	Реферат	15
3	Доповідь	10
4	Екзамен (I семестр)	40
	Всього	100

Усна відповідь на семінарських заняттях включає в себе: опитування по будь-якому питанню, винесеному на семінарське заняття (за вибором викладача), відповідь на питання інших студентів, запитання студентів до інших студентів, доповнень відповідей інших студентів, відповідь на питання для повторення (з тем, що було вивчено раніше), вирішення ситуаційних завдань з необхідною аргументацією та посиланням на законодавство. Максимальна кількість балів може бути виставлена студентам, підготовленим до відповідей на усі питання теми.

Оцінюючи відповідь, викладач керується такими критеріями, як: правильність відповідей на питання, повнота і конкретність відповіді, ступінь використання наукових і нормативних джерел, уміння пов'язати теорію з практикою, логіка і аргументованість викладу думок, культура мови.

Протягом I семестру заплановано 7 усних відповідей студента з макс. оцінкою в 5 балів. Всього за I семестр за усну відповідь студент макс. набирає 35 балів.

Реферат. Макс. оцінка – 15 балів. Оцінка виставляється з урахуванням двох параметрів:

1) якість виконаного реферату – максимальна оцінка виставляється (10 б.), якщо студент послідовно, обґрунтовано та теоретично правильно виклав матеріал; продемонстрував здатність здійснювати порівняльний аналіз різних теорій, концепцій, здійснив критичний огляд визначень, наведених різними авторами в різних джерелах; продемонстрував здатність робити логічні висновки та узагальнення; здатність висловлювати та аргументувати власне ставлення до альтернативних поглядів на певне питання; використовував фактичні та статистичні дані; продемонстрував знання законодавчих та нормативних актів України, підручників, посібників. Реферат містить всі необхідні структурні елементи (титульну сторінку, план, вступ, основну частину, висновки, список використаної літератури). Оформлення бібліографічного списку відповідає чинним вимогам. Детальні вимоги щодо технічного оформлення реферату знаходиться в системі Moodle.

2) якість захисту (презентації) реферату – максимальна оцінка виставляється (5 б.), якщо презентація пов'язана з метою і предметом дослідження; результати дослідження узагальнюються з метою формулювання важливих і значущих висновків за темою дослідження, презентація має в основі ключові положення, які повністю розкривають тему дослідження, презентація надає інформацію в логічній послідовності, презентація завершується, змушуючи замислитись над ідеєю і темою дослідження.

Доповіді: передбачає поглиблене вивчення студентом окремого питання з курсу дисципліни та виконання наукового огляду обраної теми (за погодженням з викладачем) із зазначенням використаної літератури; за виконання доповіді студент може отримати максимальну 10 балів. В I семестрі студент готує 1 доповідь – 10 балів.

Заочна форма навчання

№	Вид діяльності (завдання)	Максимальна кількість балів
1	Усна відповідь на семінарському занятті	10 (2*5)
2	Контрольна індивідуальна робота	40
3	Доповідь	10
4	Екзамен (II триместр)	40
	Всього	100

Усна відповідь на семінарських заняттях включає в себе: опитування по будь-якому питанню, винесеному на семінарське заняття (за вибором викладача), відповідь на питання інших студентів, запитання студентів до інших студентів, доповнень відповідей інших студентів, відповідь на питання для повторення (з тем, що було вивчено раніше), вирішення ситуаційних завдань з необхідною аргументацією та посиланням на законодавство. Максимальна кількість балів може бути виставлена студентам, підготовленим до відповідей на усі питання теми.

Оцінюючи відповідь, викладач керується такими критеріями, як: правильність відповідей на питання, повнота і конкретність відповіді, ступінь використання наукових і нормативних джерел, уміння пов'язати теорію з практикою, логіка і аргументованість викладу думок, культура мови.

Протягом триместру заплановано 2 усні відповіді студента з макс. оцінкою в 5 балів. Всього за триместр за усні відповіді студент макс. набирає 10 балів.

Контрольна індивідуальна робота: за виконання контрольної, що виконується під час самостійної роботи, студент заочної форми навчання

може отримати максимально 40 балів. Метою написання контрольної роботи є поглиблене вивчення студентом широкого кола питань із курсу, що вивчається, шляхом опрацювання основної та додаткової літератури. Варіанти завдань і вимоги до контрольної роботи подаються в системі Moodle:

1) Контрольна робота до заліку – URL:

<http://moodle3.chmnu.edu.ua/mod/assign/view.php?id=18716>

2) Контрольна робота до іспиту – URL:

<http://moodle3.chmnu.edu.ua/mod/assign/view.php?id=20569>

Виконана контрольна робота завантажується в електронному вигляді в систему Moodle за 2 тижні до початку іспитово-залікової сесії.

Доповіді: передбачає поглиблене вивчення студентом окремого питання з курсу дисципліни та виконання наукового огляду обраної теми (за погодженням з викладачем) із зазначенням використаної літератури; за виконання доповіді студент може отримати максимально 10 балів.

7. Рекомендовані джерела інформації

Першоджерела

1. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія. /За В.Д. Гончаренка. Київ: Ін Юре», 2002.
2. Історія держави і права зарубіжних країн: правові джерела / упор. Г.І.Трофанчук. Київ: Юрінком Інтер, 2008.
3. Крестовська Н.М. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія-практикум / Н.М.Крестовська, О.Ф. Цвіркун. Х.: Одісей, 2012. 586 с.
4. Хрестоматія пам'ятників феодального господарства и права стран Европы / Под ред. В. М. Корецкого. М., Госюриздат, 1961. 960 с
5. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія. К.: Вентурі,1995.

Базова та додаткова література

1. Баев В.Г. Политические и правовые взгляды канцлера Бисмарка. *Государство и право*. 2013. № 6. С. 88-94.
2. Бостан Л. М., Бостан С. К. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2014. – 672 с.
3. Ван Чжихуа. Влияние советского права на право КНР. *Государство и прав*. 2010. № 4. С.71-80.
4. Войтович Л., Овсінський Ю., Чорний М. *Medium aevum: Середні віки*. Львів: Тріада плюс, 2012.
5. Глиняный В.П. История государства и права зарубежных стран: учеб. пособие. Харьков: Одиссей, 2009. 872 с.
6. Графский В.Г. Всеобщая история права и государства: учебник для вузов: 2-е изд., перераб. и доп. М.: НОРМА, 2008. 752 с.
7. Демидчик, А. Е. К вопросу о территориальном государстве Древнего Египта. *Вестник древней истории*. 2012. № 1. С. 3-12.
8. Історія держави і права зарубіжних країн / за ред. Л. М. Маймескулова. Х.: Право, 2013.
9. Історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник / Джужа О.М., Третьякова Т.А., Калиновський В.С., Анатольєва О.І. та ін. К.: НАВС, 2012. 376 с.
10. Історія держави і права зарубіжних країн: (Середні віки та ранній Новий час) : Навч. посібник / За ред. Б.Й. Тищика. Львів: Світ, 2006. 696 с.
11. История государства и права зарубежных стран: учеб. / под ред. К. И. Батыра. М.: Проспект, 2011. 576 с.
12. Ковальова С.Г. Історія держави і права зарубіжних країн: запитання та відповіді. Ч. 1: навч. посібник. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. 224 с.
13. Ковальова С.Г. Історія держави і права зарубіжних країн у

- запитаннях відповідях. Ч.1. Держава і право Давнього Сходу, Античності і Середніх віків: навч. посібник. Миколаїв: Іліон, 2007. 136 с.
14. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу. К.: Либідь, 2012.
 15. Крестовська Н., Цвіркун О. Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія-практикум. Х.: «Одіссей», 2012. 488 с.
 16. Ластовський В.В. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник / За ред. О.П. Коцюби. К.: Дієзпродукт, 2004. 144 с.
 17. Лисна И. С. Развитие уголовного права и процесса Франции в XIX ст. Тенденции развития уголовного и уголовно-процессуального законодательства: материалы Международной научной конференции. Москва, 20 ноября 2015 г. Москва : РУДН, 2015.
 18. Лисна І.С. Фондові лекції з історії держави і права зарубіжних країн. Лекція «Держава і право в країнах Західної, Південної та Центральної Європи XVI – XIX ст». Миколаїв, вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013р. 67 с.
 19. Лисна І.С. Фондові лекції з історії держави і права зарубіжних країн. Лекція «Держава і право Великобританії у новітню добу». Миколаїв, вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013р. 18 с.
 20. Лисна І.С. Фондові лекції з історії держави і права зарубіжних країн. Лекція «Держава і право країн Близького Сходу і Південно-Східної Азії у новітню добу». Миколаїв, вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013р. 69 с.
 21. Лисна І.С. Фондові лекції з історії держави і права зарубіжних країн. Лекція «Розклад колоніальної системи Азії та Африки після Другої Світової війни». Миколаїв, вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. 14 с.
 22. Лисна І. С. Формування міжнародних стандартів прав людини Нового часу та сучасності. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Європейська традиція в міжнародному праві: реалізація прав людини», м. Братислава (Словацька Республіка) 6-7 травня 2016 р.
 23. Лисна І. С., Гайдай С. Створення міжнародно-правового забезпечення Нюрнберзького процесу. Ольвійський форум-2014: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі: Тези. Випуск «Сучасна юриспруденція». Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 76 с.
 24. Маймескулов Л. М. История государства и права зарубежных стран: учеб. с хрестомат. материалом / Л. М. Маймескулов, В. В. Росихин, Д. А. Тихоненков. – Харьков: ФИНН, 2012. – 848 с.
 25. Макаруч В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. К.: Атіка, 2001. 624 с.
 26. Малишев Б. В. Судовий прецедент у правовій системі Англії. К.: Праксіс, 2014. 344 с.
 27. Музыченко П.П., Витман К.Н. История государства и права

- зарубежних стран: история державы и права России: Учебн. пособие Ч. 2; 2-е изд. Харьков.: Одиссей, 2003. 624с.
28. Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки (1945 р. - початок ХХІ ст.) / За ред. М. Швагуляка. Львів: Тріада плюс, 2013.
29. Орач Є.М. Римське приватне право. К.: «ІнЮре», 2012.
30. Орленко В.І. Історія держави і права зарубіжних країн: посібник для підготовки до іспиті. К.: Видавець Паливода А.В., 2006. 244 с.
31. Підопригора О.А., Харитонов Є.О. Римське право: Підручник. 2-е вид. К.: Юрінком Інтер, 2013. 528 с.
32. Прудников М.Н. История государства и права зарубежных стран: Учебник для вузов. Ростов н/Д: Феникс, 2003. 384 с.
33. Рибак І.В. Країни СНД та Балтії у постсоюзний період: Навч. посіб. Кам'янець-Подільський, 2012. 160 с.
34. Ригіна О.М. Історія держави і права Сполучених Штатів Америки. Новітній Час (1914-2008рр.). Дрогобич: Коло, 2013.
35. Ригіна О.М. Судова система США (кінець ХVІІІ – початок ХХІ ст.). Дрогобич: Коло, 2013.
36. Тищик Б.Й. Історія держави і права Австрії та Австро-Угорщини (X ст. – 1918 р.). Текст лекцій. Львів: Вид. центр юрид. Ф-ту ЛНУ ім. Івана Франка, 2012.
37. Тищик Б.Й. Історія держави і права Великої Британії (ХVІІ ст. – 1918 р.). Навч. пос. Львів: Вид. центр юрид. ф-ту ЛНУ ім. І. Франка, 2012.
38. Тищик Б. Й. Історія держави і права зарубіжних країн. Новий час (ХVІІ ст. – 1918 р.) / Б. Й. Тищик. Львів: Світ, 2013. – 752 с.
39. Тищик Б.Й. Історія держави і права Італії. (Новітній час: 1918 – початок ХХІ ст.). Текст лекцій. Львів: Видавничий центр юрид. ф-ту ЛНУ ім. Ів. Франка, 2013.
40. Тищик Б.Й. Держава і право Стародавнього Риму. Львів: Вид. Льв. ун-ту. 1998.
41. Тищик Б.Й. Історія держави і права країн Стародавнього світу. Львів: Світ, 2001.
42. Тищик Б.Й. Історія держави і права Франції (1789-1918рр.). Львів: ЛНУ, 2008.
43. Тищик Б.Й. Німеччина: історія державності і права (ІХ ст. – початок ХХІ ст.). Львів: Тріада плюс, 2011.
44. Тищик Б.Й. Польща: історія державності і права (X – початок ХХІ ст.). Львів: «Світ», 2012.
45. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник. К.: Юрінком Інтер, 2006. 400 с.
46. Хома Н. М. Історія держави та права зарубіжних країн. Львів: Новий Світ, 2012. 480 с.
47. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн: навч. посібник. Львів.: Новий Світ-2000, 2008. 475 с.

48. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн: Навч. посібник для вузів. Львів: Магнолія Плюс; Новий Світ-2000, 2005. 480 с.
49. Хома Н.М. Історія держави та права зарубіжних країн: Навч. посібник для вузів. К.: Каравела, 2003. 480 с.
50. Шигаль Д. А. Історія держави і права зарубіжних країн: Курс лекцій. Харків: ФІНН, 2010. 340 с.
51. Шевченко О.О. Історія держави та права зарубіжних країн: Навч. посібник для вузів, 2-ге вид. доп. та перероб. К.: Олан, 2003. 307 с.

Інформаційні ресурси

1. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/>
2. Режим доступу: <http://historic.ru/>
3. Режим доступу: <http://worldconstitutions.ru/>